

5. Сузанская, Т., Горленко, Ф., Русский язык и литература: Методологический гид для лицеев с русским языком обучения, Cartier, Chişinău, 2010.
6. Научная библиотека диссертаций и авторефератов <http://www.dissercat.com> [Accesat:02/02/18].
7. <https://bibliofond.ru/view.aspx?id=540692> [Accesat: 10.02.18]
8. <https://multiurok.ru/blog/ispol-zovaniia-informatsionnykh-riesursov-v-poliiazychnom-obuchienii.html> [Accesat 11.02.18]

CUVINTE ATESTATE DOAR ÎN COMPONENTA LOCUȚIUNILOR ȘI EXPRESIILOR ADVERBIALE

*Violeta MATIET- PARASCHIV, dr., conf. univ. interimar,
Natalia STRATAN, dr., conf.univ. interimar*

Summary

This article approaches some aspects of phrases and adverbial expressions at the structural level, but above all the „contribution” of unused component elements outside the fixed combination. Namely, those elements that have a total or partial loss of meaning can be considered as basic elements in adverbial expressions.

Ca expresie originală, condensată a gândirii și sensibilității unui popor, a individualității sale, expresiile și locuțiunile de orice fel, consemnate în dicționare și în alte lucrări de profil, ilustrează o viziune și o mentalitate specifice unei colectivități. Aceasta, încă o dată ne confirmă faptul că limbajul uman nu poate fi studiat ca un sistem izolat, „un sistem de semne”, dar că funcția lui de bază este cea comunicativă și se confirmă „ca o funcție socială”, „o activitate a spiritului”, „o creație perpetuă”.

Structura lingvistică a expresiilor și locuțiunilor ne demonstrează foarte bine că aceasta este definitorie pentru un grai, iar conținutul de idei atestă o reflectare a lumii din jur, a capacității poporului de a învăța și de a reflecta întâmplările din viața de zi cu zi. Astfel și inovațiile lingvistice sau elementele „perimate” ale vocabularului sau dialectismele, sau sensurile figurate, metaforice

păstrate doar în cadrul unei structuri încheiate, cum sunt expresiile și locuțiunile, ne dau dovadă de o mare disponibilitate expresivă ce reiese din originalitatea metaforică a asocierilor realizate.

În continuare ne-am propus să prezentăm un număr de expresii și locuțiuni adverbiale selectate din *Dicționarul de expresii și locuțiuni* [4] din seria *Dicționare școlare* și să încercăm o analiză și un comentariu cu referire la termenii componenți ale acestor colocații.

Am atestat o serie de expresii și locuțiuni adverbiale care se caracterizează prin prezența în structura lor a unor cuvinte deloc sau foarte rar folosite în limba română actuală, în afara îmbinării respective. Acestea sunt fie arhaisme, fie termeni învechiți, fie neologisme, fie forme aberante sau lexeme utilizate decât în cadrul structurilor fixe. Unele din ele au specificată în *Dicționar* remarca (*doar în expresii*), altele – nu.

Pentru început trecem în revistă unele exemple din acele locuțiuni și expresii adverbiale care atestă în structura lor cuvinte ce au remarca în Dicționar – *numai în expresii* sau *numai în locuțiuni adverbiale*: *a-și face coada bârzoii* „a o lua nebunește la fugă”, *într-un buc* „în scurt timp, într-o clipă”, *de-a bușilea* (sau *bușile*) *ori în patru buși* „(în legătură cu verbe de mișcare) în patru labe, pe brânci”, *a fi* (sau *a se afla*) *la cheremul cuiva* „a fi (sau a se afla) la discreția, bunul plac al cuiva”, *chit că...* „chiar dacă...”, *indiferent că...*”, *(cu) chiu cu* (sau *și*) *vai* „cu mare greutate, necaz, suferință”, *din răputeri* sau *din toate răputerile* „cu toate forțele; din toate puterile”, *cu șoșele*, *cu momele* „cu minciuni, cu înșelătorii”.

Să examinăm fiecare unitate luată în parte.

✓ **Bârzoii** (numai în expresii)

A-și face coada bârzoii = a o lua nebunește la fugă [4, p. 29].

Articolul lexicografic din DEX este foarte scurt: **BÂRZOII**, adv. (Reg., în expr.) *Cu coada bârzoii* = cu coada ridicată în sus. – Et. nec. [5].

✓ **Buc** (numai în expresii)

Într-un buc = în scurt timp, într-o clipă [4, p. 35].

DEX '98 ne dă următoarea informație: **BUĆ**¹ subst. (Reg., în loc, adv.)

Într-un buc = imediat, într-o clipă, foarte repede. – Et. nec.

Cuvintele *bârzoii* și *buc* sunt considerate regionalisme, probabil putem să

le numim regionalisme lexicale, ca și formațiile fixe din care fac parte, deoarece sunt cuvinte folosite numai într-o anumită regiune a țării, având deci o arie de circulație mai restrânsă și necunoscute celorlalți vorbitori. Nici articolele lexicografice din DEX nu prea sunt „generoase” pentru aceste cuvinte. După cum vedem, articolul lexicografic constă din explicații ce se reduc doar la exemplificări de expresie sau locuțiune, adică combinația fixă unde este utilizat cuvântul.

Derivatele *buzău* (*buză* + suf. –ău) și *răspuțere* (*răs-* + *putere*), deși

sunt admise de *sitemul limbii*, par, totuși, niște formații bizare, dacă ar fi utilizate de sinestătător. În schimb, în combinațiile fixe în care apar își au complet justificarea la nivel lexical:

✓ **Buzău** (numai în expresii)

A sta buzău (*buzău*, derivat de la *buză*) = a sta îmbufnat [4, p. 38].

BUZĂU adj. invar. (Rar, în expr.) *A sta buzău* = a sta bosumflat, îmbufnat. –

Buză + suf. –ău [5].

✓ **Răspuțere** (numai în loc. adv.)

Din răspuțeri sau *din toate răspuțerile* = cu toate forțele; din toate puterile [Comșulea, p. 212].

RĂSPUȚERE, *răspuțeri*, s.f. (În loc. adv.) *Din răspuțeri* sau (rar) *din răspuțere* = din toate puterile, cu toate forțele. – **Răs** + **putere**. [5]

Și forma gramaticală „aberantă” *bușilea* de la verbul *a buși* este întâlnită numai ca element component al locuțiunii adverbiale.

✓ **Buși** (1) (numai în loc. adv.)

De-a bușilea (sau *bușile*) ori *în patru buși* = (în legătură cu verbe de mișcare) în patru labe, pe brânci [4, p. 36].

DEX '98: **BUȘI** s.m. pl. (În expr.) *În patru buși* = în patru labe. *De-a bușilea* = pe brânci. [Formă gramaticală: (în expr.) *bușilea*] – Din **buși** [5].

(**buși**², *bușesc*, vb. IV. Tranz. și intrans. A lovi (cu pumnul), a izbi. ♦ Tranz. a împinge pe cineva cu putere; a îmbrânci, a trânti. – Din bg. **buša**, scr. **bušiti**.)

Substantivul **chiu**, deși are o explicație lexicală în articolul lexicografic din DEX, și anume „strigăt de bucurie”, nu prea este întâlnit ca element al comunicării de sinestățător, tot mai bine și mai elegant îi stă în formula *cu chiu cu vai*:

✓ **Chiu** (numai în expresii)

(**Cu**) *chiu cu* (sau **și**) *vai* = cu mare greutate, necaz, suferință [4, p. 51].

CHIU s.n. **1.** Strigăt de bucurie. **2.** (În expr.) *Chiu și vai* = suferință, durere; *fig.* sărăcie, mizerie. *Cu chiu, cu vai* sau *cu chiu și vai* = cu mare greutate, după multe eforturi. Onomatopee. Sursa: DEX '98.

Și substantivul **cherem**, împrumut din turcă, s-a conservat doar ca element component în cadrul expresiilor.

✓ **Cherem** (numai în expresii)

A fi (sau *a se afla*) *la cheremul cuiva* = a fi (sau a se afla) la discreția, bunul plac al cuiva [4, p. 50].

CHERÉM s.n. (Pop. și fam.; în expr.) *A fi* (sau *a se afla, a sta* etc.). *la cheremul cuiva* = a fi (sau a se afla, a sta etc.) la discreția, la bunul plac al cuiva. *A avea pe cineva la cheremul său* = a dispune de cineva după voie. – Din tc. **kerem** „favoare, bunăvoință” [5].

Substantivul numai cu forma de plural **șoșele** nu are nicio semnificație

ca lexem de sine stătător, decât că este un element component din cadrul expresiei *cu șoșele, cu momele*. Acesta este format prin analogie, după exemplul lui *momele* (cum ne-o arată și DEX-ul).

✓ **Șoșele** (numai în expresii)

Cu șoșele, cu momele = cu minciuni, cu înșelătorii [4, p. 254].

ȘOȘÉLE s.f. pl. (Fam.; în expr.) (*a umbla*) *cu șoșele și* (sau *cu*) *momele* = (a umbla) cu făgăduieli mincinoase, cu înșelătorii; a amăgi. – Din **șoșo(șo)** (după *momele*. Sursa: DEX '98.

După cum vedem, unele cuvinte sunt regionalisme lexicale (*bârzoii, buc*),

datorită cărora și expresia poate fi considerată regionalism, altele fac parte din registrul familiar, popular, dar tot rămân necunoscute, neutilizate separat, decât în cadrul structurilor fixe din care fac parte – expresii sau locuțiuni).

Din punct de vedere lexical sunt interesante și **expresiile / locuțiunile care au păstrat în structura lor arhaisme**. Și aceste exemple merită un comentariu separat.

Arhaismele sunt cuvinte, expresii, fonetisme, sensuri forme gramaticale și construcții sintactice care au dispărut din limba comună ori au încetat să mai fie uzuale [6, p. 42].

Astfel, înregistrăm o serie de **arhaisme lexicale** care se păstrează în cadrul îmbinării fixe de cuvinte și poate fi considerat cuvântul-bază al expresiei / locuțiunii, deoarece sensul întregului este axat pe sensul învechit al cuvântului respectiv.

Toate exemplele sunt motivate prin articolele lexicografice oferite de DEX.

În cele ce urmează aducem drept exemplu, câteva expresii de acest fel.

✓ **Găitan**

A merge găitan = (despre acțiuni, activități) a merge bine; a merge strună [4, p.86].

GĂITÁN, *găitane*, s.n. **1**. Fir de metal sau șiret (împletit ori răsucit) de lână, mătase etc., cusut ca ornament la unele obiecte de

îmbrăcămintе. ◇ Expr. (Fam.; adverbial) *A merge găitan* = (despre acțiuni, activități) a merge, a decurge, a evolua bine. **2.** (înv.) împletitură făcută din găitane (**1**), care înlocuia platoșa în oastea Moldovei din evul mediu. [Pr.: *gă-i-*. - Var.: **găietán** s.n.] - Din tc. **gaytan**. Sursa: DEX '98.

✓ **Hal**

Într-un hal fără (de) hal = într-o stare foarte proastă [4, p. 95].

HAL s.n. Stare rea, situație vrednică de plâns. ◇ Loc. adv. **În așa hal (că)...** = în așa măsură (că)... **Într-un hal...** sau **Într-un hal fără (de) hal** = în cea mai proastă stare. ◇ Expr. *A nu avea hal să...* = a nu fi în stare, a nu putea să... - Din tc. **hal**. Sursa: DEX '98.

✓ **Haram**

De haram = a) lăsat la voia întâmplării; b) pe degeaba, de pomană [4, p. 96].

HARÁM, (1) haramuri, s.n. (Reg.) **1.** Vită slabă, prăpădită. **2.** Jaf, pradă. ◇ Loc. adj. și adv. *De haram* = (lăsat) la voia întâmplării, fără stăpân, expus jafului. ◇ Loc. adv. *De haram* = de pomană, degeaba; pe nedrept. ◇ Expr. *Haramul haram se face* sau *(de) haram vine, (de) haram se duce* ori *de haram a fost, de haram s-a dus* = lucrul câștigat pe nedrept se pierde precum s-a dobândit. *Haram că...* = păcat că...; degeaba... *Haram de...* = vai de... - Din tc. **haram** "ilicite, prohibit". Sursa: DEX '98.

✓ **Modru**

Nu-i modru (să...) = nu se mai poate (să...), e imposibil (să nu...) [4, p.140].

MÓDRU, modre, s.n. (Reg.) Mod, chip, fel; mijloc, putință, posibilitate.

◇ Loc. adv. *Cu (sau la) modru* = nimerit, potrivit. ◇ Expr. *A nu fi (sau a nu avea) modru* = a(-i) fi imposibil să... - Din magh. **mod**. Sursa: DEX '98

MÓDRU s. v. *cale, chip, fel, formă, gen, manieră, metodă, mijloc, mod, modalitate, posibilitate, procedare, procedeu, procedură, puțință, sistem, soi, specie, specimen, tip, varietate.*

✓ **Sârg**

De (sau **cu**) **sârg** = în grabă, repede [4, p. 227].

SÂRG s.n. (Pop.; în loc. adv.) *Cu* (sau, reg., *de, în*) *sârg* = repede, iute; îndată, imediat. - Din magh. **sürgös** "grăbit". Sursa: DEX '98.

Șirul poate fi continuat și cu alte exemple de expresii adverbiale, în componența cărora se atestă arhaisme: **de-a tăvălugul** = de-a rostogolul, **cu topuzul** (*topuz*, învechit „buzdugan”) = cu sila, cu forța, cu brutalitate, **cu toptanul** = în cantitate mare cu ridicata; foarte mult, din belșug **de-a valma** = laolaltă, amestecat; claipe peste grămadă.

Observăm că majoritatea cuvintelor ce continuă „să trăiască” numai în expresii și locuțiuni, ca în exemplele de mai sus, sunt „arhaisme lexicale” POPA; p. 43, adică cuvinte vechi sau ieșite din uz. Unele dintre acestea sunt cuvinte provenite din alte limbi, care reflectă și dinamica vocabularului limbii române, dar și viața zbuciumată a poporului de-a lungul istoriei. Doar în cadrul expresiilor / locuțiunilor, cuvintele își conservă sensul lor direct și contribuie la „decodarea” sensului întregului (*hal, , valmă,*).

În alte cazuri putem spune că sensul întregului se datorează sensului propriu secundar al cuvântului de bază al expresiei, adică „sensului derivat, ce rezultă din niște asemănări sau analogii stabilite între anumite obiecte și altele care se aseamănă cu ele” [6, p. 46], ca în cazul exemplilor: **găitan, modru, tăvălug, vălătuc**.

Este evident că prezența în îmbinările fixe a unor cuvinte deloc sau foarte rar folosite în limba română, prin pierderea totală sau parțială a sensului, nu știrbește statutul acesteia de expresie, ci invers, expresivitatea și sensul întregului sunt axate pe cuvintele în cauză, considerate „elemente-pivot” sau „elemente de bază”. Pentru o studiere mai aprofundată, ar trebuie să apelăm la o cercetare

istorico-etimologică, care, probabil, ar putea arăta că sensurile expresiilor / unităților frazeologice nu apar întâmplător.

Bibliografie

1. Căpățină, Cecilia, *Tipuri structurale ale locuțiunilor adverbiale*, Editura Universitaria, Craiova, 2004.
2. Colțun, Gh., *Aspecte ale frazeologiei limbii române*, Chișinău, U.S.M., 1997.
3. Colțun, Gh., *Frazeologia limbii romane*, Chișinău, Editura Arc, 2000.
4. Comșulea, Elena, Teiuș, Sabina, Șerban, Valentina, *Dicționar de expresii și locuțiuni*, Chișinău, Știința, 1998.
5. dexonline.ro
6. Popa, Ion, Popa, Marinela, *Limba română. Gramatică, fonetică, vocabular, ortografie și ortoepie*, București, Editura Niculescu, 2015.

CALCURI INADMISIBILE DUPĂ MODELE DIN LIMBA RUSĂ

Violeta MATIET- PARASCHIV, dr., conf. univ. interimar,
Natalia STRATAN, dr, conf.univ. interimar

Summary

The present article approaches the issue of some deviations from literary norms – linguistic loans from Russian, which are quite numerous and frequent in our language and can generate many language-related difficulties.

Problema corectitudinii vorbirii a fost și rămâne o problemă de actualitate ardentă. Aceasta și pentru că limba e în continuă schimbare. Ceea ce mai ieri ni se părea corect, astăzi nu mai corespunde normei. În aceste condiții propagarea normelor limbii literare este o necesitate stringentă și e regretabil faptul că nu toți înțeleg acest lucru.